

15. Buzaubakova K.ZH., Kumisbekova ZH.N., Aubakirova S.A. Vnedrenie realizatsiyasistemy dual'nogo obucheniya v podgotovke pedagogicheskikh kadrov // Vestnik KazNPU Seriya «Pedagogicheskie nauki», 2015 g. №4 (48) s.32-37
16. Tastanbekova, N., Abenova, B., Yessekeshova, M., Sagalieva, Z., & Abildina, G. (2021). Development of Professional Skills in the Context of Higher School Dual Education. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 16(10), pp. 179–193. <https://doi.org/10.3991/ijet.v16i10.19373>
17. Ob obrazovanii Zakon Respubliki Kazahstanot 27 iyulya 2007 goda № 319-III. [Elektronnyj resurs]: URL: [https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_\(data obrashcheniya: 09.09.2022\)](https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_(data obrashcheniya: 09.09.2022)).
18. Trudovoj kodeks Respubliki Kazahstan. Kodeks Respubliki Kazahstan ot 23 noyabrya 2015 goda № 414-V ZRK. [Elektronnyj resurs]: URL: [https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414_\(data obrashcheniya: 09.09.2022\)](https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414_(data obrashcheniya: 09.09.2022)).
19. Ob utverzhenii Dorozhnoj karty dual'nojsistemy obrazovaniya, predusmatrivayushchej sozdaniye uchebnykh centrov povysheniya kvalifikatsii i perekvalifikatsii pri proizvodstvennykh predpriyatiyah i huchastie v podgotovke VUZami i kolledzhami specialistov. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstanot 15 oktyabrya 2014 goda № 1093 [Elektronnyj resurs]: URL: [https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1400001093_\(data obrashcheniya: 09.09.2022\)](https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1400001093_(data obrashcheniya: 09.09.2022)).
20. Prikaz Ministra obrazovaniya i nauki Respubliki Kazahstanot 21 yanvary 2019 goda № 26 Ob utverzhenii Dorozhnoj karty dual'nogo obucheniya [Elektronnyj resurs]: URL: [https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33097505&pos=3;-70#pos=3;-70_\(data obrashcheniya: 09.09.2022\)](https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33097505&pos=3;-70#pos=3;-70_(data obrashcheniya: 09.09.2022)).

МРНТИ 14.35.01

<https://doi.org/10.51889/1960.2022.29.70.008>

Сманова А.А.¹, Айтенова Э.А.², Косшыгулова А.С.²

¹М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті
Тараз қ., Қазақстан

²Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университет
Алматы қ., Қазақстан

ГЕРМАНИЯ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДУАЛЬДІ ОҚЫТУДЫҢ ЗЕРТТЕЛУ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Мақалада дуальді оқыту элементтерін болашақ педагогтардың кәсіби даярлау үрдісіне ендіру мәселесі баяндалады. Және де, кәсіби білім беруде дуальді оқытудың әдіснамалық амалдарына жүйелілік-кешендік, жүйелілік-құрылымдық, жүйелілік-іс-әрекеттік, жүйелі-біріктірілген және жүйелілік-тарихи амалдары қарастырылған.

Германиядағы дуальді оқыту жағдайында болашақ мамандардың құзыретіліктері жайлы қарастырылады. Мұндай экстрафункциональды біліктілік шешуші біліктілік сипатымен ерекшеленеді. Жалпы біліктілікті үш деңгейін бөліп көрсеткен. Сонымен қатар, *материалдық білім мен іскерліктерінде көрсеткен*. Кәсіби білім беруде болашақ педагогтардың практикалық біліктерін дамыту мәселесі зерттелген. Білім алушылардың тәжірибелік іскерлігін талдай отырып, практикалық даярлық, әлеуметтік серіктестік ұғымдарын қарастырған. Әлеуметтік серіктестік кәсіпорындар мен байланысты күшейту, оқу орындарына қосымша мүмкіндіктерге жол ашу қарастырған. Дуальді оқыту барысында қолданылатын оқыту принциптеріне кеңіне тоқталған. Сондай ақ, кәсіби білім беруді жаңарту, алдымен, білім алушылардың тәжірибелік оқуын жаңарту дей келе, оқытуды жаңартудың маңызды жағдайларына тоқталған. Жалпы алғанда, кәсіби білім берудің негізгі міндеті болашақ маманның кәсіби қызметке толық даярлығын қалыптастыру деп көрсеткен. Педагогикалық тұрғыдан алғанда, әлеуметтік серіктестік заманауи өндіріс талаптарын ескере отырып, маманның жалпы және кәсіби мәдени деңгейін арттару, кәсіби және жеке қасиеттері қарастырылған.

Түйін сөздер: дуальді оқыту, кәсіби білім беру білікті кадр, әлеуметтік серіктестік, қағида, болашақ маман, оқыту, практика, практикалық даярлық, жұмыс беруші, студент.

Сманова А.А.¹, Айтенова Э.А.², Косшыгулова А.С.²

¹Таразский региональный университет им.М.Х. Дулати
г. Тараз, Казахстан

²Казахский национальный педагогический университет имени Абая
г. Алматы, Казахстан

ИЗУЧАЕМОЕ ЗНАЧЕНИЕ ДУАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В ГЕРМАНИИ И КАЗАХСТАНЕ

Аннотация

В статье освещается проблема внедрения элементов дуального обучения в процесс профессиональной подготовки будущих педагогов. Кроме того, в профессиональном образовании методологическими приемами дуального обучения предусмотрены системно-комплексный, системно-структурный, системно-деятельностный, системно-интегрированный и системно-исторический подходы.

В условиях дуального обучения в Германии рассматриваются компетенции будущих специалистов. Такая экстрафункциональная квалификация отличается решающим квалификационным характером. В целом выделяют три уровня квалификации. Кроме того, проявил в материальных знаниях и умениях. Исследована проблема развития практических умений будущих педагогов в профессиональном образовании. Анализируя практические умения обучающихся, рассматривал понятия практической подготовки, социального партнерства. Социальное партнерство предусматривает усиление связей с предприятиями, открытие дополнительных возможностей для учебных заведений. Подробно остановился на принципах обучения, применяемых при дуальном обучении. Обновление профессионального образования, прежде всего, касается актуализации практического обучения обучающихся. В целом основной задачей профессионального образования было формирование полной готовности будущего специалиста к профессиональной деятельности. С педагогической точки зрения социальное партнерство предполагает повышение общего и профессионального культурного уровня, профессиональных и личностных качеств специалиста с учетом требований современного производства.

Ключевые слова: дуальное обучение, профессиональное образование, квалифицированные кадры, социальное партнерство, принцип, будущий специалист, обучение, практика, практическая подготовка, работодатель, студент.

Smanova A. ¹Aitenova E.,² Kosshygulova A. ²

¹ M. Kh. Dulaty Taraz Regional University
Taraz c., Kazakhstan

² Kazakh National Pedagogical University named after Abai
Almaty, Kazakhstan

THE STUDIED VALUE OF DUAL EDUCATION IN GERMANY AND KAZAKHSTAN

Abstract

The article highlights the problem of introducing elements of dual education into the process of professional training of future teachers. In addition, in professional education, methodological methods of dual training provide for system-integrated, system-structural, system-activity, system-integrated and system-historical approaches.

In the conditions of dual training in Germany, the competencies of future specialists are considered. Such an extra-functional qualification is characterized by a decisive qualification character. In general, there are three skill levels. In addition, he showed himself in material knowledge and skills. The problem of the development of practical skills of future teachers in professional education is investigated. Analyzing the practical skills of students, he considered the concepts of practical training, social partnership. Social partnership provides for strengthening ties with enterprises, opening up additional opportunities for educational institutions. He dwelt in detail on the principles of teaching used in dual training. Updating vocational education, first of all, concerns the actualization of practical training of students. In general, the

main task of vocational education was to form the full readiness of the future specialist for professional activity. From a pedagogical point of view, social partnership involves improving the general and professional cultural level, professional and personal qualities of a specialist, taking into account the requirements of modern production.

Keywords: dual training, professional education, qualified personnel, social partnership, principles, future specialist, training, practice, practical training, employer, student

Кіріспе. ҚР білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында: білім оқытушылардың біліктілігін үздіксіз арттытуда, техникалық және кәсіби білім беру жүйесіне дуальді оқытуды енгізуді, біліктілікті арттыру курстарын, кәсіпорындағы тағылымдаларды, шеберлік – кластарды, тренингтерді, курстық оқытуды ұйымдастыру, сондай-ақ оқу-әдістемелік әзірлемелер мен құралдарды әзірлеуді қамтамасыз ету ұсынылған[1].

Қазіргі таңда елімізде дуальді оқыту орта білімнен кейінгі техникалық және кәсіби білім беру мекемелерінде табысты жүзеге асырылып келеді. Бұл тәжірибе дуальді оқытуды ендіру теория мен практика арасындағы алшақтықты жоятынын көрсетеді. Білім алушы оқу мен жұмыстың практикалық дағдыларын меңгеруге деген ынтасын, сондай-ақ кәсіпорын басшысының өз қызметкерінің практикалық оқытуға қызығушылығын арттырады. Кәсіби білім беруге дуальді оқытуды ендіріу үшін алдымен оның теориялық және әдіснамалық негіздерін әзірлеу қажет екені анық. Осы тұрғыдан алғанда Қазақстанда кәсіптік білім беру мәселесін зерделеу қажеттілігін көрсетеді.

Зерттеу материалдары және әдістері

Дуальді оқыту білім беру мен өндірістік саланың өзара іс-қимылын құрудың жалпы әдіснамалық негіздеріне негізделеді. (сурет 1)

Сурет 1 - Кәсіптік білім берудегі дуальді оқытуды ұйымдастыруда оқу-өндірістік ортасының кіріктірілуі сызбасы

Кәсіптік білім беру жүйесінде дуальді оқытудың әдіснамалық тәсілдерінің бірі жүйелілік болып табылады. И.В. Блауберг, Д.П. Горский, М.С. Каган, В.Н. Садовский, Е.Г. Юдин және т.б. ғалымдар зерттеген. Жүйелілік - бұл зерттеу объектісінің тұтас сипаттамасы, оның сапасы жалпы теориялық жүйенің негізгі ережесіне сәйкес күрделі ішкі құрылымға ие деп көрсеткен [2]. Мұндай сапа жүйенің құрылымы мен даму ерекшелігін және өзін-өзі қамтамасыз етуді, объектіні, ең алдымен сыртқы ортамен байланысты интеграцияны ескеретін өзінің жоғары сапалы тұтас жүйесін белсенді қолдайды. Бұл функциялар көптеген сыртқы жағдайларға байланысты объект ретінде түсіндіріліп, жеке бола алмайды. Білім беру жүйесі бірыңғай ашық жүйе ретінде бір-бірін қарама-қарсы. Осы тұрғыдан алғанда, сыртқы ортаның жағдайы өзгерген сайын оқыту жүйесінің қалыптасуына сенімділік пайда болады.

Бүкіл жүйе, құрамындағы әрбір жүйені құрайтын құрылымның үйлесімділігі болып келеді. Біртұтас жүйеде элементтің құрамы мен қатынасы және ішкі сапалық құрылымы көрсетілген. Сондықтан, жүйені зерттеу кезеңінде төменгі жүйедегі элементтердің құрылымы оқу үшін ішкі және сыртқы байланыстың қол жетімділігімен анықталғаны жөн. Объектінің ішкі байланысының тұрақтылық жиынтығы құрылымдық жүйенің сапасын көрсете отырып, оның тұтастығы мен

теңгерімін (ішкі және сыртқы өзгерістер кезінде объектінің сапа негізі мен құрамын сақтау) қамтамасыз етеді. Біз құрылымды оның көрінісіндегі көптеген ерекше жүйелерді ұйымдастыру ретінде қарастырамыз (элементтер, құрылымдар, байланыстар, әрекеттер). Құрылымды белгілеу оның құрамы мен элементтерін біріктіру арқылы жүзеге асырылады. Бұл құрылымды анықтап қана қоймай, оның жүйелік функциясына да әсер етеді: жүйеде аралық құрылым жүйені байланыстырады [3].

Педагогикалық білім беруде дуальді жүйенің құрамын зерделеу кезінде кезең-кезеңмен көп деңгейлі жүйе қарастырылады. Қадамдық құрылымдық жүйе дифференциалды белсенділікке және құрылымдық орынға ие [4]. Э.Г. Юдин қадамдық принцип құрылымындағы әр элемент жеке жүйеге жататындығын дәлелдейді. "Мамандандырудың" төменгі деңгейі жеке жүйенің әрекеттерін нақты және толық ақпараттандыру үшін қолданылады, төменгі деңгейдегі жүйенің жеке құрамын біріктіру кезінде және жоғары деңгей қосылған кезде қолданылады және бұл бүкіл жүйені құрылымдау шарттарын анықтайды [5].

Кәсіптік білім беруде дуальді оқытудың әдіснамалық тәсілдеріне: Жүйелі-кешенді, жүйелік-құрылымдық, жүйелік-іс-әрекеттік, жүйелік-біріктірілген және жүйелік-тарихи тәсілдер кіреді.

Жүйелі-кешенді тәсіл аспектінің мәнін және оның құрамын, алғашқы күрделі жүйені нақты анықтаудан құралған. Біріншіден, бастапқы кешенді анықтамай жүйенің құрлымын тұтастай анықтау мүмкін емес; екіншіден бұл жүйелік-құрылымдық кешенің барлық деңгейлерін талдауға мүмкіндік береді; үшіншіден бұл жүйеде өзара кешенді байланысты анықтайды. Жүйе жеке кешенді айқындауда тұтас жүйені қалыптастыру ерекшелігі егжей-тегжейлі оқыту мақсатында жүргізіледі. (В.П. Беспалько, А.Я. Наин, Ж.Ы. Намазбаева және т.б.) [6].

Жүйелілік – құрылымдық тәсіл объектінің білім мазмұнының ерекшелігін біріктіреді, жүйенің құрамын іске асыруда, оның функциясын талдай отырып, аспект құрылымын бейнелеуде бастапқы міндеттелген құрамын талқылай отырып, механикалық білім негізінде динамикалық және статистикалық құрылымның табиғатын түсіндіреді. Жүйелік-құрылымдық тәсілдің жүйелік мәнін өзгерту және дамыту оның ашықтығын талап етеді. Объектінің теориялық және тәжірибебелік қызметіне байланысты аналитикалық ұйымның негізінде оның синтезінің әртүрлі түрлері құрылады (Б. С. Безрукова, А.П. Беляева, Н. Д. Хмель және т. б.).

Жүйелі- іс- әрекеттік тәсіл аспектінің қоршаған орта факторымен және басқа жүйемен байланысын білдіреді. Ол бірыңғай қызметтің бірігуін, жүйелі және кешенді қызметтің өзара байланысының заңдылықтарын, оның құрылымы мен жалпы сыртқы ортаның сипатын көрсетеді (М.И. Кондакова, Т. К. Цветкова, Ш. Т. Таубаева, М. А. Перленбетов және т. б.) [6].

Осылайша, жүйелік іс-әрекеттік тәсіл жүйелік тәсілді және оның тиісті құрылымын талдау мен синтездеудің барлық аспектілерін қарастырады. Осы қағидаға сәйкес, бүкіл жүйенің-объектінің құрамы жүйеге кіретін композицияны және оның қосылыстарын анықтауға арналған кешенді жүзеге асырудағы әрекеттерден тұрады.

Қоршаған орта мен жүйенің өзара әрекеттесу принципі жүйені қалыптастыруда және бүкіл педагогикалық системада ашық жүйе үшін сыртқы ортаның өзара әрекеттесу процесін бейнелеуде ерекше маңызды. Кәсіби білім берудегі дуальді жүйені ұйымдасылудың шынайы жағдайын зерделеу кезінде оның қоршаған ортаға бейімделу мүмкіндігі даму деңгейіне және күрделі деңгейдегі ішкі және сыртқы қатынастарға қатысты бейнесін қалыптастырады. Күрделі әлеуметтік жүйе тұжырымдамасында «жүйе» және «қоршаған орта» ұғымдарының байланысы. Сыртқа ортаны есептеудің негізгі көрсеткіштері ұғымның бірінғай жүйенің құрамын құруды талап етеді.

Жүйені зерттеу тұрғысынан жүйенің көп қырлы бейне принципі объектінің бірнеше құрамын, жақтары мен ерекшеліктерін анықтауда негіз болады. Бұл объектіні теориялық ұсыну бір зерттеу аясында белгілі бір тараптардың белгілі бір байланыстарын шектеу арқылы талап етіледі. Осыған байланысты әр жүйенің негізіндегі жүйенің әртүрлі аспектілерін көрсететін суреттердің көптеген түрлері ұсынылған. Сонымен қатар, әр жүйенің көптеген бейнесі бірқатар материалдар мен санаттарды анықтайтын жүйені құруға қатысатын нысанды білдіреді. Бұл модельдеу әдісі арқылы жасалады

Жүйелік- біріктірілген әдіс әр объектінің көп саласындағы жүйелілік тәсілдегі әдістің әртүрлі ғылымдарды оқыту пәні ретінде қарастырады. Жүйелік тәсіл теориясында бірнеше тәсілдер бар. Осыған байланысты модульдік жүйені құрып түрлендіре отырып, оның тұтастай бейнесін талдайды.

Жүйелік- тарихы әдіс (А.Қ. Құсайынов, Г.К. Нұрғалиева және т.б.) жүйені теориясын құру кезінде кешеннің құрылымын статистикалық тұрғыдан қарастырып қана қоймай, оның құрамын,

өзара байланысын және өзара байланысын, қалыптасу және даму процесіндегі фазасын, сатысын, циклі мен деңгейін де қарастырады [7].

Осылайша, дуальділік, бір жағынан, тығыз қарым-қатынасты, кәсіби дайындықтың өндіріс саласымен өзара әрекеттесуін, талаптардың өзгеруін және даму тенденциясын ескеріп отырады, екінші жағынан мазмұндық, ұйымдастырушылық формаларды, дидактикалық негіздерді және кіріктіру прблемаасы әр түрлі білім беру және өндірістік ортадағы кәсіби білім берудің педагогикалық шарттарын құрайды. Дуальді жүйенің әртүрлі кіріктірілмеген сегменттерінде әртүрлі деңгейдегі және сәйкес келмейтін біліктіліктердің сапасымен мамандарды даярлау тәуекелі артады [8].

Осы тұрғыдан алғанда, кәсіби білім берудің әдіснамалық негіздемелерінің бірі негізгі құзыреттерді немесе негізгі біліктіліктерді айқындау болып табылады.

Болашақ маманның біліктілігінің сапалық өлшемдерін белгілі бір мәселені шешуде теориялық мәселелерді практикада қолдану қабілеті, өзін-өзі көрсету және дағдыларды қалыптастыру, іс-әрекеттерді жүйелі түрде орындау, қарым-қатынас қатынастарын, іс-әрекеттің әмбебап әдістерін игеру және оларды нақты өмірде тиімді пайдалану мүмкіндігі ретінде анықтауға болатын нәтижеге бағытталған теориялық білім.

Германиядағы болашақ мамандардың маңызды біліктілігін L. Reetz, N.Reitmann, A.Schelten, J.Zaback және т.б. зерттеушілердің еңбектерінде жан-жақты қарастырған [9]. Біліктілік мәселесі қарастырылатын барлық зерттеулердің көпшілігінде болашақ маман жаңа технологияларды қолдану процесінде белгілі бір мамандыққа тікелей қатысы жоқ бірнеше біліктілікке ие болуы қажет. Бұл біліктіліктер экстрафункционалдылықпен сипатталады: абстрактілі және теориялық ойлау; Күрделі технологиялық үрдістерді жоспарлау; Креативті және болжау; Коммуникативті дағдылар; Шағын топтарда жұмыс істеу және т.б.

Мұндай шешуші біліктілікпен сипатымен сипатталады. Жалпы біліктілік үш деңгейге бөлінеді: 1) жоғары мамандандырылған, монокәсіп. Оларға мысалы, қызметкердің басқару саласындағы арнайы құқықтық білімі немесе сол саладағы арнайы дағдалары жатады. Әдетте, мұндай біліктіліктер мамандықтың нормативтік құжаттарында көрсетіледі; 2) орташа радиус – мамандықтардың белгілі бір тобы үшін. Мысалы, металл өңдеу саласындағы мамандықтар үшін біз келесі біліктіліктерді атай аламыз: бақылау, танбалау, сипаттау, аспаптар мен құралдарды реттеу, сондай - ақ аралау және аралау; 3) кең радиус-нақты мамандыққа жатпайды. Кез-келген профильді мамандықтарға тән біліктіліктер шешуші деп аталады. [10]

Мысалы, Германиядағы негізгі біліктіліктердің ішінде материалдық білім мен дағдыларды атап өтуге болады. Оларға белгілі бір мамандықтан тыс кең ауқымды қызмет үшін қажетті негізгі кәсіби және практикалық дағдылар жатады. Бір жағынан бұл, әмбебап кәсіби және практикалық біліктілік, мысалы, өлшеу жабдықтарымен, еңбекті қорғаумен немесе машиналарға қызмет көрсетумен, сондай-ақ техникалық дамумен байланысты салаларда. Оларға жұмыс нұсқауларын сызба түрінде іс-қимыл жоспарына айналдыру, яғни ақаулық пен бұзылу себебін табу сонымен қатар үнемдеу мен перспективамен жұмыс істеу мүмкіндігі кіреді. Екінші жағынан, білім мен дағдаларға жалпы орта білім және сөйлеу мәдениеті, шетел тілін білу, жалпы техникалық және экономикалық білімі жан-жақты дағдылары кіреді [11].

Материалды типтегі шешуші біліктерге формальді шешуші біліктер жатады. Олар танымдық және психомоторлық болып бөлінеді.

- Когнитивтік саладағы шешуші формальді біліктілік танымдық мүмкіндіктердің болуын болжайды.

- Ол өзін-өзі бағалау мен зерттеуді, талдау мен саралауды, шығармашылықты, білім мен түсінуді кәсіби қызметтің бір түрінен екіншісіне ауысу, проблемаларды шешуді, бағалауды және сыни тұрғыдан қарау қаблеттері кіреді.

- Психомоторлық саладағы шешуші формальді біліктерге координациялық қабілет, реакция жылдамдығы, қолдың икемділігі, шоғырлану қабілеті яғни ойдың бір жерге шоғырлануы, материалдар мен құралдарды дұрыс өңдеудің жоғары іскерлігін болу жатады [12].

- Жеке-жеке шешуші біліктілік еңбек қызметінде алынған сапамен байланысты.

Бұл дәлдік, сенімділік, жауапкершілік сезімі, сапалы жұмыс жасауға деген ұмтылыс, адал еңбек, борышын түсіну. Сондай-ақ, жеке сипаттағы мүмкіндік бар: өзіне деген сенімділік, сынды қабылдай білуі, оптимизм, жұмысқа деген ынталандыру.

- Әлеуметтік шешуші біліктіліктер топтық мінез-құлыққа бағытталған қабілеттер жатады.

Оларға ынтымақтастыққа дайындық, қарым-қатынас дағдылары, төзімділік (күрмет, төзімділік), шынайылық және ұжымшылдық қабілеті жатады.

Шешуші біліктіліктерді игеру қажеттілігін дәлелдейтін екі себеп бар [13].

Біріншісі-технологияның қарқынды дамуы дәуірінде алдын-ала біліктілікке қойылатын нақты талаптардың болмауы. Сондықтан 1970 жылдары шешуші біліктілік тұжырымдамасы жасалды. Шешуші дағдылар жаңа өмірдің "құралдары" сияқты. Ірі ауқымды іс – әрекеттердің біліктілігі - материалдық, ресми, Жеке және әлеуметтік түрлердің маңызды біліктілігі-техникалық даму барысында ескірмейді. Орташа диапазондағы әсерлі біліктіліктер ондаған жылдар бойы жойылмайды, ал тар диапазондағы әсерлі біліктіліктер бірнеше жылдан кейін ескіреді. Сондықтан қарқынды техникалық прогресс дәуірінде маңызды біліктіліктер кәсіби қызметтің ұзақ мерзімді негізі ретінде қарастырылуы керек. Әрекет ету радиусы кең ауқымды біліктіліктерді қарқынды бөлудің арқасында қызметкерлер өз білімдерін жетілдіре алады және болашақта белгіленген талаптарға сай бола алады [14].

Екінші себеп заманауи кәсіби өмірдің талаптарынан туындайды. Егер заманауи жабдықтар мен технологияларды қолдана отырып, жоғары білікті жұмыс күрделі жұмыс түрлеріне әкелсе, онда бұл жаңа қызмет салаларын бесаспап яғни шешуші біліктілікпен игеру оңайырақ болады. Ресми қабілеттер, сондай-ақ жеке және әлеуметтік қабілеттер әсіресе танымдық ортада сұранысқа ие. Осыған байланысты шешуші біліктілік тұжырымдамасы кәсіби білім берудің мақсаттары мен міндеттерін жаңаша анықтау үшін маңызды. Неміс ғалымы, кәсіптік білім беруді зерттеуші Г. Грунердің пікірінше, өзінің тарихи дамуы барысында кәсіптік мектеп төрт негізгі міндетті шешуге бағытталған білім беру мекемесі ретінде құрылды: жалпы білім беруді жалғастыру; білім беру функциясын орындау; "мамандыққа қажет" қосымша білім беру; "мамандық арқылы"білім беру.

Шешуші біліктілік тұжырымдамасын осы білім беру міндеттерімен салыстыру бір-бірімен тығыз байланысты білім беру міндетін, сондай-ақ мамандық үшін білім алу міндетін нақты көрсетеді. Шешуші біліктіліктерді студенттердің бойына сіңіру басты назарға алынады. Сонымен қатар, қазіргі таңда Германияда кәсіптік білім беруді ұйымдастыру ережелері бекітілген. Олардың үш түрі бар:

- бір мамандық бойынша барлық студенттерді (мысалы, ағаш ұсталарын) өз мамандықтары үшін дайындайтын кәсіптік оқытуды ұйымдастыру ережелері;

- пәнаралық мамандануы немесе негізгі салалардағы мамандануы бар барлық студенттердің кәсіби дайындығын ұйымдастыру ережелері оларды дайындау тұрғысынан белгілі бір негізгі салаларға бағытталған;

- бірнеше мамандықтар бойынша оқытуды кезең-кезеңмен ұйымдастыру туралы ережеге сәйкес аралас мамандықтарды ұйымдастыру.

Әдетте, бұл ереже екі кезеңді қамтиды. Бірінші кезеңнің бірінші жылында кәсіптік білім берудің негізі болып табылатын білім мен дағдылар осы Ережеге енгізілген барлық білім беру мамандықтары бойынша оқытылады [15].

Осылайша, негізгі кәсіби білімнің кең спектрі қамтамасыз етіледі. Осыған сәйкес, бірінші кезеңнің екінші жылында арнайы кәсіби дайындық жүргізіледі, бұл әдетте білім беруде танылған мамандықтардың бірін дамытуға әкеледі. Бірінші кезеңді аяқтау екі мүмкіндікті ашады: біріншіден, жастар еңбек нарығында танылған біліктіліктің арқасында жұмыс істей бастайды, екіншіден, осы сәттен кейін немесе болашақта оқуын жалғастыра алады.

Арнайы кәсіби дайындықтың екінші кезеңінде студент осы негізде басқа мамандықты игере алады, бұл оған жұмыс іздеуде және қызметін жетілдіруде көбірек мүмкіндіктер береді.

Мысалы, Берлин мен Бонндағы федералды кәсіптік білім беру институты кәсіптік білім беруді ұйымдастыру туралы ережелерді әзірлеумен айналысады. Реформалар шеңберінде 370 академиялық мамандыққа арналған қағидалар көзделген. Өз құзыретіне сәйкес Институт алдында кәсіптік білім берудің негіздерін, мақсаттары мен мазмұнын анықтау және оларды техникалық, экономикалық және әлеуметтік дамуға бейімдеу бойынша ұсыныстар әзірлеу міндеті тұр. Бұл ұсыныстар жұмыс берушілердің, кәсіподақтардың, федералды Штаттар мен федералды үкімет өкілдерінің жиналыстарында талқыланады және кейіннен оларды нормативтік акт ретінде жариялау үшін бірауыздан қабылданады [16]. Стандартты оқу жоспарында бірінші кезекте оқытудың жалпы мақсаттары баяндалады. Содан кейін оқытудың жеке бөліктері үшін оқу мақсаттарының нақты сипаттамалары беріледі. Өндірістік оқыту жөніндегі нұсқаулықтар (қағидалар) нақты кәсіпорындарда оқыту үшін негіз болып табылады. Нұсқаулықтардағы өндірістік оқытудың стандартты жоспарының негізінде оқу кәсіпорны үшін жеке жоспарлар әзірленеді және өндірістік оқыту шеберлеріне осы

жоспарларды қосымша пысықтауға мүмкіндік беріледі. Сонымен қатар, кәсіптік даярлаудың дуальді жүйесі кәсіптік білім берудің құқықтық негізі қолданылатын сараланған және кезендік емтихандар жүйесімен сипатталады. Ол келесі емтихандарды қамтиды:

1. - Аралық емтихандар (барлық білім беру мамандықтары бойынша);
2. - бітіру емтихандары (барлық білім беру мамандықтары бойынша);
3. - сыртқы түлектерге арналған емтихандар (бітіру емтихандарының сипаты бойынша).

Кең мағынада олар мыналарды қамтуы мүмкін:

4. - қолөнер саласындағы магистр дәрежесін алу үшін емтихан;
5. - біліктілік деңгейін арттыруға арналған емтихан (экономиканың барлық салаларында, бірінші кезекте сауда мен өнеркәсіпте)[16].

Барлық емтихандар кәсіптік білім туралы Заңға сәйкес құзыретті мекемелер-палаталарда тапсырылады. Олар емтихандарды өткізу тәртібі туралы ережелер шығарады, кемінде үш адамнан тұратын емтихан комиссияларын құрады. Емтихан комиссиясының мүшелеріне жұмыс берушілер мен қызметкерлер (екі жағынан да тең сан) және кем дегенде кәсіби мектептің бір оқытушысы уәкілеттік береді. Ережеге сәйкес, кәсіптік оқу орындарының өздері бітіру емтиханын тапсыра алмайды. Кәсіптік училищені бітіргеннен кейін оқушылар мектепті бітіргені туралы куәлік алады [17].

Әдетте, кәсіптік білім беру жүйесі-бұл білім берудің басқа түрлері үшін салыстырмалы түрде орталықтандырылмаған атау. Басқарудың тиісті орталықтандырылмаған деңгейін қаржыландыруда бес түрі шартты түрде бөлінеді. Жоғарыда айтылғандай, салық түсімдері үкімет құрған бюджеттік қаржыландырудың негізгі моделі болып табылады. Қаржы құралдарын басқару Үкіметтің төмен деңгейдегі қатысуы есебінен не орталықтандырылған жүйе арқылы жүзеге асырылады.

Янғи, бүгінгі таңда неміс кәсіптік білім беру жүйесінде дуальді оқыту, бір жағынан, ғылыми-техникалық прогрестің қарқынды дамуы, екінші жағынан, студенттер құрамының күннен күнге өзгеруі тұрғысынан белсенді талқылануда. Осы уақытқа дейін Кәсіптік оқыту теориясы мамандық адамның бүкіл саналы өмірін анықтайтындығына негізделген, ал қазір бұл ереже күмән тудырады. Өйткені, бүгінде әр адам өз мансабында кем дегенде бір рет өз кәсібін өзгертуі керек. Бұл зерттеуді қажет ететін мәселенің бір жағы ғана.

Барлық елдердің мемлекеттік құрылымында кәсіби білім қоғамның әр мүшесінің әлеуметтік-экономикалық дамуды қамтамасыз ете отырып, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті және икемді болуын қамтамасыз етеді. Жаңа технологиялардың пайда болуы жұмыс орнындағы техникалық өзгерістерге және кәсіпорындағы еңбек процесінде ұйымдастырушылық өзгерістерге әкеледі. Басқаша айтқанда, жұмыс істейтін мамандардың біліктілігі өндірістік талаптардың өзгеруіне сәйкес келмейді. Бұл сәйкессіздіктің алдын алудың екі әдісі бар: жұмыс істейтін мамандардың біліктілігін арттыру және жас студенттерді икемді Кәсіптік оқыту. Зерттеулер көрсеткендей, кәсіптік білімді еңбек нарығының талаптарына практикалық бағыттағы жоғары білікті маман ғана қолдана алады.

Кәсіптік білім беру жүйесіндегі дуалды оқыту өзінің базасы негізінде кәсіптік училищелермен, кәсіпорынның кәсіптік даярлау бөлімімен немесе теориялық даярлықты кәсіпорынның практикалық дайындығымен байланыстыратын оқу орталығымен тығыз байланыс орнатады. Шын мәнінде, бұл модельді неміс кәсіптік білім беру ұйымы қолданады. Осы модельге сәйкес кәсіби білім беру ұйымдары Австрия, Швейцария және Данияда құрылымдалған. АҚШ-тың кейбір Штаттары дуальды оқыту практикасы аясында жұмыс істейді.

Германияда мемлекеттік-Корпоративтік жоспарлау жүйесі, кәсіптік білім беру жүйесі жастардың кәсіби дайындығын қамтамасыз ететін экономикалық қауымдастықтардың (одақтардың), кәсіподақтар мен палаталардың, нақты кәсіпорындардың әсерінен бұрынғыдан да салмақты шешімдер қабылдады. Бұл шешімдер кәсіпорындардың мүдделері мен бүкіл қоғамның мүдделерін теңестірді.

Кәсіптік білім беру проблемасын шешуді мемлекет экономиканың жеке секторы (көп арналы қаржыландыру) арқылы бірлесіп қаржыландырады. Алайда, оқыту процесінде компанияның өз кәсіпорны үшін мамандар даярлауға деген қызығушылығы бірінші кезекте еңбек нарығында сұранысқа бағытталған. Сонымен бірге, кәсіпорындағы кәсіптік білім беруді бірыңғай мемлекеттік бақылау Жұмыс берушілердің кәсіпорында кәсіптік білім беруді бақылауды жүзеге асыруда өзіндік заңнамалық шоғырлануы және әлеуметтік-заңнамалық өкілеттіктері бар екендігіне негізделген, заңнама және сауда-өнеркәсіп палатасын қаржыландыру тетігі тұрғысынан мемлекет осындай ұстанымдарды қолдануға тырысады.

Германиядағы кәсіптік білімнің жалпы құрылымы федералды, жер (аймақтық) және муниципалды органдарға, жұмыс берушілер мен кәсіподақтарға, кәсіптік білім беруді қаржыландыру және басқару жүйесіне қатысты заңнамалық құжатқа сәйкес анықталған.

Кәсіпорындағы кәсіби дайындыққа байланысты кәсіптік мектептер мамандыққа байланысты жалпы білім беру пәні бойынша практикалық және теориялық дайындыққа сәйкес қосымша оқытуды қамтамасыз етеді. Кәсіптік училищелер жергілікті жерлермен (аймақтармен) қаржыландырылады.

Осыған байланысты кәсіптік білім беру ұйымы үш әдістің бірін таңдайды: енжар, ол еңбек нарығы мен әлеуметтік орта талаптарына сыртқы әсер етуді білдіреді; белсенді, еңбек нарығының динамикасынан озатын күйде; еңбек нарығына жаңа білім беру келісім-шартының белсенді әсері, ол өзгеріп, еңбек нарығында өз мүмкіндіктерін өтейді.

Ұлыбританиядағы оқу орындарының көпшілігі екі әдісті де қолданатын сауда ұйымдарымен танымал, ал Германияда барлық кәсіптік мектептер пассивті әдісті қолдайды. Алайда, екінші жағынан, олар өз аймағының қажеттіліктеріне байланысты "сұраныс-ұсыныс" бағытында оқыту жүйесін қарастыра отырып, нарықта білім беру жағдайларын қалыптастыруға әсер етеді. Осыған байланысты ол білім беру қызметінің барлық салаларын қамтиды.

Білім беру қызметтерінің нарығы қазіргі заманғы талаптарға сәйкес жүйе құраушы фактор ретінде кәсіптік білім беру жүйесі, кәсіптік білім беруді ұйымдастырудың стратегиясы мен әдісін таңдау үшін педагогикалық алғышарт болып табылады.

Сондықтан мұндай нарықты қалыптастыру кәсіптік білім беруді дамыту үшін талап және бірінші деңгейдегі міндеттердің бірі болып табылады. Бір жағынан, қажеттілікті қанағаттандыру үшін ол экономиканың барлық салаларында мамандарды даярлау және Еуропалық кәсіптік білім беру ұйымында кәсіпорынның жұмыс қабілеттілігін сақтау үшін өзінің білім беру жағдайларын ұсынады (әр түрлі іс-шаралар мен оқу кезеңдерін жүзеге асырудың әр түрлі моделін құра отырып) еңбек нарығындағы сұранысты қанағаттандыру үшін нарық). Екінші жағынан, барлық кәсіптік білім беру мекемелері нарықта тең бола отырып, оқу орындарының тапсырыстарына сәйкес өндіріс, экономика және сервис саласында мамандарды сапалы даярлауды қамтамасыз етуде кәсіптік білім беруді дамытудың маңызды бөлігі болып табылады.

Білім беру қызметтерінің нарығы қазіргі заманғы талаптарға сәйкес жүйе құраушы фактор ретінде кәсіптік білім беру жүйесі, кәсіптік білім беруді ұйымдастырудың стратегиясы мен әдісін таңдау үшін педагогикалық алғышарт болып табылады.

Сондықтан мұндай нарықты қалыптастыру кәсіптік білім беруді дамыту үшін талап және бірінші деңгейдегі міндеттердің бірі болып табылады. Бір жағынан, қажеттілікті қанағаттандыру үшін ол экономиканың барлық салаларында мамандарды даярлау және Еуропалық кәсіптік білім беру ұйымында кәсіпорынның жұмыс қабілеттілігін сақтау үшін өзінің білім беру жағдайларын ұсынады (әр түрлі іс-шаралар мен оқу кезеңдерін жүзеге асырудың әр түрлі моделін құра отырып) еңбек нарығындағы сұранысты қанағаттандыру үшін нарық). Екінші жағынан, барлық кәсіптік білім беру мекемелері нарықта тең бола отырып, оқу орындарының тапсырыстарына сәйкес өндіріс, экономика және сервис саласында мамандарды сапалы даярлауды қамтамасыз етуде кәсіптік білім беруді дамытудың маңызды бөлігі болып табылады.

Нәтижелер және талқылау

Ал, Қазақстанда кәсіби білім беру жүйесінің міндеттерінің ішінде – білім алушылардың кәсіптік дағдыларын қалыптастыру, тәрбиелеу, дамыту, әлеуметтендіру, жалпы және кәсіптік білім беру [18]. Сонымен қатар, кәсіптік білім беру жүйесінде болашақ мамандардың практикалық дағдыларын дамытуға аса көңіл бөлінуде. А.П. Сейтешев, К. А. Дүйсенбаев, б. қ. Момынбаев, Қ. Өстеміров, Қ. З. Қоқанбаев және басқалары, бір жағынан, орта кәсіптік білімі бар мамандарды даярлау сапасына қойылатын талаптар арасындағы сәйкессіздіктерге, екінші жағынан, оқу орнын бітіруші түлектерге алатын кәсіптік –техникалық даярлық деңгейіне назар аударады.

Студенттердің практикалық дайындығының жай-күйін талдау кәсіптік білім беру мектебінде мынадай проблемалар туындағанын көрсетті:

- кәсіптік білім берудегі практикалық даярлық жалпы білім беру жүйесінің бөлігі болып табылады, бұл білім беру ұйымдары мен кәсіпорындар арасындағы экономикалық және құқықтық қатынастар қағидаттарын әзірлеуді талап ететін білім беру құрылымы жас мамандардың тұтынушысы болып табылады, бұл нормативтік базаның болмауына байланысты мәселе;

- практикалық даярлық көбінесе ескірген жабдықтарда өткізіледі; көбінесе ескірген жабдықтарда өткізіледі; заманауи жабдықтар мен жаңа технолоиялар, сондай-ақ тиісті ғылыми-техникалық

құжаттама әдетте, коммерциялық құпияға немесе кәсіпорынның «ноу-хауына» байланысты тағылымдамадан өтушілердің қолына түспейді;

- өнеркәсіптік кәсіпорындар үшін тағылымдамадан өтушілер қысқа уақыт аралығында кәсіпорын үшін ауыртпалық болып саналады, оларды жолға қойылған технологиялық процеске қосу қиын; студенттер кәсіпорында психологиялық тұрғыдан бейімделеді және өндірістік процесте өздерін көрсете алмайды;

- өндірістік практикадан өту үшін орын іздеудегі қиындықтар; түрлі деректерге қарағанда студенттердің жартысына жуығы жұмыс орындарында практикадан өтеді;

- тағылымдамадан өтушілер үшін қаржылық ынталандырудың төмен деңгейі;

- кәсіпорындар оқу орындарының оқу-өндірістік базасын жақсартуға және қайта жаратандыруға ішінара көмек көрсетеді және бұл қаражатты нақты бөле алмайды немесе оларды қазіргі заманғы жабдықтарға айырбастай алмайды; нәтижесінде кәсіпорынға түсетін жас маман жабдықтың ерекшелігін білмейді, өзін сенімсіз ұстайды [19];

Қазіргі уақытта болашақ мамандар жаңшыл технологияларды игеріп, енгізу, қолданыстағы технологиялар мен жабдықтарды жаңарту, өндірістік ресурс және энергия сыйымдылығының едәуір төмендеуін, сондай-ақ өнімнің жоғары экологиялық көрсеткіштерін және технологияларға қойылатын экологиялық талаптарды игеруді қамтамасыз етуі керек деп саналады.

Заманауи өндірістік, эконимикалық, әлеуметтік жүйелерді басқарудың күрделілігі, қателер мен қателіктердің қаупі, техникалық, табиғи және әлеуметтік үдерістердің бақылаудан шығуы, қоғамдық еңбек құрылымында білім беру және денсаулық сақтау функцияларының рөлін арттыру – олар әлеуметтік қажеттіліктерді қанағаттандыруға тәуелділігін білу сапалы мамандарға қойылатын кәсіби талаптардың құрамында шешуші маңызға ие болады.

Болашақ мамандарды жұмысқа даярлау мәселелері Н.А. Шемелханова, К.К. Бөрібеков, А.К. Құсайынов, Г.М. Мұтановтың еңбектерінде осы әлеуметтік-экономикалық жағдайларда студенттердің кәсіби қызметіне бейімделу функциялар міндеті қойылады, бұл өз кезегінде білім беру ұйымдары мен персоналдың тапсырыс берушілері арасындағы әлеуметтік әріптестікті көздейді.

Кәсіптік білім беру мен өндірістік әлеуметтік серіктестік проблемалары А.А.Бирюковтың, Г.И. Ибрагимовтың, Ж. О. Нұржанбаеваның, Ж. Е. Алшынбаеваның және басқалардың зерттеулерінде қарастырылады.

Әлеуметтік серіктестіктің перспективалық бағыттары, ең алдымен, мамандықты үйрену қажеттілігі, яғни әлеуметтік серіктестік контекстінде кәсіби белсенділікті арттырудан туындайды. Осыған байланысты оқушылардың жалпы мәдени, гуманитарлық және жаратылыстану ғылыми дайындығын жетілдіру уақыт артып келеді. Екіншіден, технологиялар білім беру ұйымдары бәсекеге қабілетті өнім шығаратын жоғары сапалы қалдықсыз технологиялары бар озық кәсіпорындарға жақындап келеді. Үшіншіден, білім беру мен өндірістік процестер арасындағы өзара байланыс тереңдей түседі.

Осыдан кәсіби оқытудың теориялық және практикалық аспектілерінің үздіксіздігі пайда болады.

Студенттердің оқу және нәтижелі жұмысы арасындағы байланыс оқытудағы танымдық және трансформациялық принциптердің қандай комбинациясы кәсіптік мектепте тәжірибеге бағытталған білім беру технологияларының негізі болып табылады.

Әлеуметтік серіктестік, кәсіпорындармен байланысты қалпына келтіру және нығайту, кадрларды даярлау аспектілері білім беру мекемелері үшін қосымша мүмкіндіктер ашады:

- еңбек нарығы туралы ақпаратқа оңай қол жеткізу (кәсіби аспектілер және оларды қанша оқытады);

- жұмыс берушілердің мамандар даярлау мазмұнына қойылатын талаптарын есепке алу;

- жұмыс берушілердің талаптарына жауап беретін ескі және жаңа оқу материалдары мен бағдарламаларын түзетулер енгізу;

- студенттік тәжірибені ұйымдастыру үшін кең мүмкіндіктер ашылуы;

- педагогтарды жаңа жабдықтармен және технологиялық процестермен таныстыру үшін қысқа мерзімді оқыту мүмкіндіктері пайда болады;

- түлектерді жұмысқа орналастыру мүмкіндіктері көбейеді;

Педагогикалық тұрғыдан алғанда, әлеуметтік серіктестік заманауи өндіріс талаптарын ескере отырып, маманның төмендегідей кәсіби дайындығына негізделген:

- маманның жалпы және кәсіби мәдени деңгейін арттару;

- кәсіби және жеке қасиеттерін, әлеуметтік-адамгершілік жетілуін тәрбиелеу;

- еңбекті зияткерлендіру процесіне байланысты зияткерлік даму деңгейін арттыру;
- студенттердің кәсіби дайындығының мазмұны мен процесін ізгілендіру;
- арнайы пәндер мен өндірістік практика мазмұнында әлеуметтік, экономикалық, психологиялық-педагогикалық білім берудің рөлін арттыру;
- өнеркәсіптік және кәсіптік білім беруде пайдаланылатын әлеуметтік-экономикалық, педагогикалық, психофизиологиялық қоғамдастықтар негізінде оларды интеграциялау арқылы пәнаралық сипаттағы білімді, іскерлікті және дағдыларды қалыптастыру;
- кәсіби даярлықта шығармашылық принциптерді нығайту.

Демократияландыру және ізгілендіру қағидалары әрқашан жеке тұлғаны жеке дамытуға және оны тәрбиелеу проблемаларына бағытталған. Бұл мәселенің құрамдас бөліктерінің бірі– субъект- субъект негізге көшу, бұл проблемаларды шешуде арнайы педагогикалық технологияларды талап етеді. Бұл технология құзыреттілікке негізделген практикаға – бағытталған оқыту болып табылады.

Тәжірибеге бағытталған оқыту қазіргі уақытта танымал болып келеді және жеке оқытудың дәстүрлі мүмкіндіктерінен айтарлықтай ерекшеленеді: икемділігі (мақсатты модульдерді әртүрлі кешендерге топтастыру және қажетті модульдерді таңдау мүмкіндігі); материалдарды өз бетінше игерудегі еркіндік; педагог пен студенттің арасындағы субъективті өзара іс-қимыл [20].

Бастауыш және орта кәсіптік білім беруде практикаға бағытталған білім беру технологияларын енгізу шеңберінде мынадай мүмкіндіктер жасалады:

- арнайы кәсіптік білім беру мекемелері түлектерінің кәсіби ұтқырлығын, олардың өңірлік еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігін арттыру;
- нақты еңбек функцияларын орындауға толық дайын мамандарды даярлау міндетін шешу;
- бастауыш және орта кәсіптік білім беруді интеграцияладың оңтайлы моделін әзірлеу;
- өңірлік экономика үшін жоғары технологиялық өндірістердің неғұрлым күрделі кәсіптері бойынша жоғары білікті кадрлар мен жұмысшыларды даярлау мәселесін тиімді шешу;
- арнайы кәсіптік білім беру стандартының талаптарына сәйкестігін қамтамасыз ететін теориялық дайындық деңгейі мен оқытудың практикалық бағытын жақсарту.

Бұл ретте негізгі бағдар ретінде дуальді оқыту процесінде білімді *ізгілендіру қағидаты* алынады. А.А. Бейсенбаева болашақ маманның жеке қасиеттерін қалыптастыру мәселесі ізеттілік идеясына бағыну және оқулықтардың білім беру компоненті арқылы білім беру мазмұны арқылы гуманистік қасиеттерді жүзеге асыру екенін көрсетті. Ол сондай-ақ ізгілендірудің мәні студенттерді оқыту мен тәрбиелеу процесін дараландыруға, олардың қабілеттері мен таланттарын ашуға, әлемге және өз қызметіне рухани- практикалық көзқарасты қалыптастыруға, практикалық сабақтардың нақты жұмыс орнының талаптарына сәйкестігін қамтамасыз етуге, мамандарды «жеке» оқытуға дәйекті бағдарлауға бағытталғанын атап өтті [21].

Теория мен практиканың бірлігі қағидасы. Студенттердің оқуға деген белсенді және саналы көзқарасына, қызметтің барлық түрлерінде олардың дербестігін арттыруға, оқытуға белсенді тәсілді толық іске асыруға, студенттердің практикалық сабақтарын ұйымдастыруға жүйелі көзқарасқа негізделген әлеуметтік және кәсіби қызмет контекстінде оқыту.

Білім, тәрбие және дамудың бірлігі қағидасы. Белсенділік тұрғысынан кәсіптік мектепте оқитын студент кәсіби қызметке, білімге – кәсіби қызметке қосылуға және өзінің кәсіби қызметін дамытуға дайын.

Шығармашылық белсенділік қағидасы және практикалық сабақтардың жеке бағыты кәсіптік мектеп түлегін даярлау мазмұны мен студенттің жеке басаның талаптары мен сұраныстары арасындағы алшақтықты жоюды қамтамасыз етеді.

Оқытудан өз бетінше білім алуға көшу – ары қарай өздігінен білім алу қағидасы.

Білім берудің осы қағидасына сәйкес оқушылардың білімі, дағдылары мен жүйелі түрде біріктіріліп, жаңартылып отырады, яғни бүгінгі талаптарға сәйкес икемді болуы керек.

Практикалық-бағдарлы оқытудың негізгі мақсаты болашақ маманның кәсіби қызметке толық дайындығын қалыптастыру болып табылады, өйткені басқа мамандар қазіргі еңбек нарығында сұранысқа ие емес.

Практикалық сабақтардың нақты мақсаттары білім беру мекемесіндегі білім беру үдерісінде студенттердің оқу- кәсіби қызметін дамытудың негізгі кезеңдерін анықтайтын маманның динамикалық моделі негізінде қалыптасады [22].

Бірінші кезеңде кәсіби қызметтің негіздерін меңгеру барысында қажетті білім мен дағдыларды игеру үшін студент алдымен өзінің кәсіби саласында пайдаланылатын операциялық жүйелерді

(терминдердің) негізгі түрлерін меңгеруі, теориялық және практикалық кәсіби білімі мен дағдыларды алуы, кәсіптің (мамандықтың) негізгі құндылықтарын және кәсіби даярлық мақсаттарын қабылдауы тиіс. Осы талаптардың барлығын қанағаттандыру бірінші кезеңдегі педагогикалық және білім беру іс-әрекетінің мақсаты болып табылады; бұл кезең студенттің тәжірибесімен аяқталады.

Практикалық сабақтарды шарттық басқару кәсіпорында оқытудың өңірлік компонентін қаржыландыра отырып, кәсіпорын мен оқу орын арасындағы шарттар негізінде жүзеге асырылады.

Кәсіпорын білім беру бағдарламасының вариативті бөлігінің мазмұнын анықтауға ғана емес, сонымен қатар кәсіпорын үшін ең маңызды көрсеткіштерді таңдауға айырықша құқық алады.

Кәсіптік білім берудің практикалық бағыты мамандарды кәсіптік даярлаудағы орталық, осьтік компоненттерін қалыптастыратын практикалық оқытуды жүзеге асыру болып табылады, оларға қатысты кәсіптік даярлаудың барлық басқа нысандары инклюзивті немесе қосалқы болып табылады. Кәсіптік білім беруді жаңғырту ең алдымен студенттердің практикалық дайындығын дамытуды білдіреді.

Оқытуды модернизациялауды қамтамасыз ету үшін қандай қажетті жағдайлар бар? Солардың ішінде аса маңыздылары төменде көрсетілген:

- оқытушылардың материалдық жағдайларының өзгеруі: олардың еңбекақысы өте төмен деңгейі талантты жастарды тежейді, тәжірибелі кадрлардың жағдайын нашарлатады, оларды еріксіз жұмыс істеуге мәжбүр етеді, бұл білім беру процесінің сапасын едәуір төмендетеді және оқу орыны түлектерінің білімі мен дағдыларының деңгейін төмендетуге әкеледі, кәсіптік оқу орны (басқа да жағымсыз салдарлармен);

- оқу үдерісіннің материалдық-техникалық базасын жедел жаңарту;
- персоналды біліктілік деңгейін арттыру;
- әдістемелік қамтамасыз етуді жетілдіру;
- білім беру мазмұны мен білім беру технологияларын жаңарту үшін жағдай жасау;
- оқу-әдістемелік дағдыларды жетілдіру [23].

Қазіргі кезеңде кәсіптік білім беру жүйесі түлектердің бейінінің оларды болашақ кәсіби қызметі сипатына сәйкестігі толық көлемде қамтамасыз етпейді.

Кәсіби білім берудің барлық жүйесі үшін, біздің ойымызша, жалпы міндет болашақ маманның кәсіби қызметке толық дайындығын қалыптастыру болып табылады, өйткені оқу орнын бітіргеннен кейін жас маман өндірістік жүйеде өзіне бөлінген жерде нәтижелі жұмысқа толық дайын болуы керек. Сонымен қатар, олар кәсіби, мобильді, функционалды түрде ойлана білуі керек (яғни, олар кәсіби түрде ойлана білуі керек). тез өзгеретін жағдайларға байланысты) Еңбек нарығының талаптарына сәйкес қызмет пен ойлаудың икемді өзгеруіне ұмтылады (мысалы, нарық талаптарына сәйкес қайта даярлау және өзін-өзі оқыту).

Жоғарыдағыларды талдай келе, кәсіби білім беруді ұйымдастырудың жүйелі жеке және әдіснамалық қағидаттарына және кәсіби білім беруде дуальді оқытудың функционалдық және құрылымдық қағидаттарына негізделген:

Тепе-теңдік (лат. Parity-теңдік) - бұл теңдікке негізделген жұмыс процесі, басқа жүйе жоқ жүйені құрайтын теңдік;

Өзара келісім бірыңғай білім беру жетістігіне қол жеткізу мақсатында оқыту нәтижесінде белгілі бір әлеуметтік-кәсіптік ерекшеліктің біліктілігін айқындайтын мамандықты дайындау кезінде жүйе құраушы қызметті дербес ұйымдастыру деңгейін қолдайды;

- *Бірыңғай әдіснамалық* негіз тәуелсіз жүйені құрайтын бірыңғай дуальді оқыуды (екеуінде бір) пайдалануда бірыңғай әдіснамалық негізде жалпы қажеттілікті көрсетеді;

Дидактикалық шарт пен негіздің вариативтілігі тиісті арнайы жүйені көрсететін әр жүйелік компонентті оқытудағы кәсіби жағдайлар мен базаның нақты дидактикалық ерекшелігін көрсетеді.

Білім беру субъективті-жеке сәйкестіліктің амбебап нәтижесі ретінде білім берудің дәстүрлі танымдық бағытын баса көрсете отырып, "нәтиже" тұрғысынан білім беру процесіне назар аударады.

Осы қағидалараға сүйене отырып, біз кәсіби білім беруде дуальді оқытудың үш деңгейді бөліп көрсетеміз:

- *Әдіснамалық деңгей* мамандар даярлауды ұйымдастыруда жалпы әдіснамалық негіздер жүйесін, сондай-ақ кәсіби білім беруде дуальді оқытуда қалыптастыратын тұжырымдамалық және теориялық базаны қамтамасыз етеді;

- *Іс-әрекеттік – технологиялық деңгей* кәсіби білім беру процесінің жүйелік қызметінің қызмет-технологиялық деңгейі білім беру процесін техникалық ұйымдастыруды қарастырады;

- Тұлғалық-нәтижелік деңгей маманның болуы керек сипаттамаларын (жеке және кәсіби күзiреттiлiк) және жеке және кәсіби сапалы бiлiм берудiң субъективтi нәтижесiн көрсетедi.

Қорытынды. Талдау барысында анықталған қарама-қайшылықтар, кәсіби бiлiм берудi дамытудың үрдістері мен факторлары инновациялық дамудың заманауи және перспективалық талаптарына толық жауап беретiн тұжырымдамалық негiзге бағдарланған сапалы жаңа жүйенi құру қажеттiлiгiн анықтауға мүмкiндiк бередi.

Бұл болашақ мұғалiмдердi кәсіптiк даярлауға дуальдi оқытуды енгізудiң мынадай тұжырымдамалық қағидаттарын негiзге алу қажеттiлiгi туралы айтуға мүмкiндiк бередi:

- бiлiм беру мақсаттарының заманауи қоғам қажеттiлiктерiне барабарлығы;
- гуманистiк және технологиялық тәсілдер негiзінде педагогикалық бiлiм беру үдерісінде бiлiм беру және кәсіби-педагогикалық саланың өзара іс-қимылын жүзеге асыру;
- педагогикалық бiлiмнiң интеграциясын оның жүйелiк тұтастығының көрiнiсi ретiнде қамтамасыз ету.

Дуальдi оқытудың әдiснамалық негiздерiн аша отырып, бiз жалпы қабылданған үш деңгейлi тәсілдеменi негiзге алатын боламыз.

1. Жалпы философиялық көзқарасқа, танымға жалпы көзқарасқа негiзделген жалпы әдiстеме.

Дуалды оқытудың этнофософиялық және антропологиялық теориясы, танымның диалектикалық әдiсi, іс-әрекеттiң мәні, оған қатысатын жеке тұлғаны өзгертетiн іс-әрекет туралы философиялық ережелер; педагогикалық құбылыстарды зерттеуге жүйелiк-кешендi, жеке-іс-әрекеттiк көзқарас теориялары; тұлғаны қалыптастыру идеялары, кәсіби тұлғаны қалыптастыру; теорияның практикамен байланысы қажет. Бiлiм беру қызметiнiң аспектілерiн философиялық-педагогикалық талдау және синтездеу, бiлiм беру философиясын рефлексивтi талдау маңызды. Олар жалпы философиялық нормаларда бiлiм беру педагогикалық шындықтың нақты құбылыстарын сипаттауға, түсiндiруге және болашауға емес, нақты тәжірибеге – қарастырылып отырған құбылыстардың ерекшелiгiн көрсететiн жеке ғылыми философиялық бiлiмге бағытталғанын бiлдiредi.

2. Арнайы әдiстеме-белгiлi бiр бiлiм саласында қолданылатын әдiснамалық принциптердiң жиынтығы. Бұл деңгейде зерттеудiң теориялық-әдiснамалық негiзi: үздіксіз бiлiм беру тұжырымдамасы; кәсіптiк бiлiм берудегi кластерлiк тәсіл; кәсіптiк мектептегi бiлiм берудiң сапасын басқару және әлеуметтiк әрiптестiк проблемаларын ашатын зерттеу; бiлiм беру қызметтерi нарығын зерттеу болып табылады. Сондай-ақ жеке тұлға теориясы, қарым-қатынас қызметi, атап айтқанда, тұлғаның интегралды сипаттамалары идеясы; іс-әрекеттi және оның тақырыбын игеру туралы; қызмет контекстіндегi ақыл-ой, теориялық және практикалық бiрлiк туралы; іс-әрекеттiң жетекшi (анықтайтын) түрi туралы; жеке тұлғаның өзара байланысы мен туыстық қатынасы туралы [22].

3. Әдiстеме нақты әдiстер жиынтығы тұрғысынан бiлiм берудiң тиiстi сапасын қамтамасыз ету үшiн дуальдi оқыту жүйесi ашық, ұтқыр, жобалық-бағдарланған (қоршаған ортадағы өзгерістерге және бiлiм беру қызметтерiн тұтынушының сұранысына сәйкес), инновациялық, басқарылатын және экономикалық тұрғыдан орынды болуы тиіс.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1 Қазақстан Республикасы Үкiметiнiң Қаулысы. Қазақстан Республикасында бiлiм берудi және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттiк бағдарламасы: 2019 жылдың 10 желтоқсаны, №988 бекiтiлген// <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988> 4.02.2020

2 Abdigapbarova U.M., Zhiyenbayeva N.B., Smanova A.A., Aitenova E.A.. *History, theory and practice of dual training in the system of professional education. Monograph. San Francisco, California, USA 2020-112s.*

3 Сманова А.А. Кәсіби бiлiм беру жүйесіндегi дуальдi оқытудың дамуы (Германия және Қазақстан тәжірибесі): 6D010300: док. PhD. ... дис. – Алматы, 2019. – 77 б.

4 Жұмағұлов Б.Т. Техникалық және кәсіптiк бiлiм оқытудың дуалды жүйесiн енгiзу бойынша жұмыс тәжірибесiн зерделеу // Ұлан. – 2012. – №6.-Б. 5-6.

5 Сафонова Е.Г. Социальное партнерство и качество профобразования// *Профессиональное образование. - 2013. - № 4. – 32с.*

6 Еремеев О.В. Новые подходы к социальному партнерству// *Профессиональное образование. - 2018. - №5. - 30 с.*

7 Құсайынов А.Қ. Салыстырмалы педагогика. – Алматы, 2011. – 106 б.

8 Жиенбаева Н.Б., Абдиганбарова У.М. К вопросу о разработке казахстанской модели профессиональной подготовки учителя на основе дуально-ориентированного обучения // Эл-Фараби атындағы қазақ Ұлттық университеті Хабаршысы. – 2019. – №1(68). – 103-110б.

9 Тихонова М.Г. Объединенная Германия: образовательная политика // Педагогика. – 2008. - №5. – С. 26-31.

10 Schneider F. Vergleichende Erziehungswissenschaft. – Heidelberg, 1960. - 65 p.

11 Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования в ФРГУ Педагогика - 1993. - №4. - С. 106-110.

12 Федорова Л.А. Корпоративное обучение в системе непрерывного профессионального образования // Межрегион. междисциплинар. науч. конф. «Традиции и новации в на-чале XXI века», посв. 60-летнему юбилею д.и.н. М. Н. Колоткина: сб. статей. - Новосибирск: СГГА, 2012. - С. 196-199.

13 Романцев Г.М., Федоров В.А., Жученко А.А. и др. Профессионально-педагогическое образование в современных условиях: результаты исследований. - Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2003. - 117 с.

14 Davids S. Die Berufsschule im Urteil von Auszubildenden und Ausbildern. Bundesinstitut für Berufsbildung. - Berlin, 1988. - Heft 100. - 58 p.

15 Rohr R. Der Berufsausbilder. Die berufs- und arbeitspädagogische Kenntnisse des Ausbilders. - Hamburg, 1991. - 75 p.

16 Smanova A.A., Aitenova E.A., Akzholova A.T., Turalbayeva A.T., Zhanil K., Madaliev Zh.K., Abdigapbarova U.M. «Construction of dual system of preparation of engineering-pedagogical personnel at higher» education institute // ASTRA Salvensis. - 2019. – Vol. 7, №13. – 345-359 p.

17 Алашбаева Ж.Е. Дуальды оқытуды іске асыруға кәсіптік білім беру педагогтарын даярлау: филос. док. PhD ... дис. – Астана, 2018. - 57 б.

18 Техникалық және кәсіптік білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы «23» тамыздағы № 1080 қаулысымен бекітілген.

19 Абдиганбарова У.М., Жиенбаева Н.Б., Айтенова Э.А., Сманова А.А. Инновационная технология профессиональной подготовки учителя в условиях интеграции студентоцентрированного и дуально-ориентированного обучения. Монография. Алматы, 2021- 45 с.

20 Дахин А.Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность // Педагогика. - 2003. - №2. - С. 21-26.

21 Бейсенбаева А.А. Гуманная педагогика как основы формирования общечеловеческой/А.А. Бейсенбаева// Мектептегі шет тілі – Иностраный язык в школе.-2008. -5 с.

22 Таубаева Ш.Т. Педагогика әдіснамасы. Қарасай баспасы. – Алматы, 2013. – 384 б.

23 Өстеміров К., Шәметов Н., Васильев И. Кәсіптік педагогика: колледж, университет студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: ТОО «Наз-9» ЖШС, 2006. – 280 б.

References

1. Qazaqstan Respwblıkası Ükimetiniñ Qawlısı. Qazaqstan Respwblıkasında bilim berwdi jäne ğilimdi damıtwdıñ 2020-2025 jıldarǵa arnalǵan memlekettik baǵdarlaması: 2019 jıldıñ 10 jeltoqsanı, №988 bekitilgen// https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988_4.02.2020

2. Abdigapbarova U.M., Zhiyenbayeva N.B., Smanova A.A., Aitenova E.A.. History, theory and practice of dual training in the system of professional education. Monograph. San Francisco, California, USA 2020-112s.

3. Smanova A.A. Käsibi bilim beru jüesindegi duäldi oqıtudyñ damuy (Germania jäne Qazaqstan täjiribesi): 6D010300: dok. PhD. ... dis. – Almaty, 2019. – 77 b.

4. Jümaǵūlov B.T. Tehnikalyq jäne käsıptik bilim oqıtudyñ dualdy jüiesin engizu boıynsha jümys täjiribesin zerdeleu // Ülan. – 2012. – №6.-B. 5-6.

5. Safonova E.G. Sosiälnoe partnerstvo i kachestvo profobrazovania// Profesionälnoe obrazovanie. - 2013. - № 4. – 32s.

6. Ereemeev O.V. Novye podhody k sosiälnomu partnerstvu// Profesionälnoe obrazovanie. - 2018. - №5. - 30 c.

7. Qūsaiynov A.Q. Salıstıymaly pedagogika. – Almaty, 2011. – 106 b.

8. Jienbaeva N.B., Abdigapbarova U.M. K voprosu o razrabotke kazahstanskoi modeli profesionälnoi podgotovki uchitelä na osnove duälno-orientirovannogo obuchenia // Äl-Farabi atyndaǵy qazaq Ülttyq universiteti Habarşysy. – 2019. – №1(68). – 103-110b.

9. Tihonova M.G. *Obedinennaiia Germania: obrazovatelnaia politika // Pedagogika.* – 2008. - №5. – S. 26-31.
10. Schneider F. *Vergleichende Erziehungswissenschaft.* – Heidelberg, 1960. - 65 p.
11. Zeer E.F. *Modernizatsia profesionálnogo obrazovania v FRGU Pedagogika* - 1993. - №4. - S. 106-110.
12. Fedorova L.A. *Korporativnoe obuchenie v sisteme nepreryvnogo profesionálnogo obrazovania // Mejregion. mejdisipl. nauch. konf. «Traditsii i novasii v na-chale HHI veka», posv. 60-letnemu iubileiu d.i.n. M. N. Kolotkina: sb. statei.* - Novosibirsk: SGGA, 2012. - S. 196-199.
13. Romansev G.M., Fedorov V.A., Juchenko A.A. i dr. *Profesionälno-pedagogicheskoe obrazovanie v sovremennyh usloviah: rezülaty issledovani.* - Ekaterinburg: İzd-vo Ros. gos. prof.-ped. un-ta, 2003. - 117 s.
14. Davids S. *Die Berufsschule im Urteil von Auszubildenden und Ausbildern.* Bundesinstitut für Berufsbildung. - Berlin, 1988. - Heft 100. - 58 p.
15. Rohr R. *Der Berufsausbilder. Die berufs-und arbeitspädagogische Kenntnisse des Ausbilders.* - Hamburg, 1991. - 75 p.
16. Smanova A.A., Aitenova E.A., Akzholova A.T., Turalbayeva A.T., Zhanil K., Madaliev Zh.K., Abdigapbarova U.M. «Construction of dual system of preparation of engineering-pedagogical personnel at higher» education institute // *ASTRA Salvensis.* - 2019. – Vol. 7, №13. – 345-359 p.
17. Alaşbaeva J.E. *Duälды oqytudy iske asyruğa käsıptik bilim beru pedagogtaryn daiarlau: filos. dok. PhD ... dis.* – Astana, 2018. - 57 b.
18. *Tehnikalyq jáne käsıptik bilim berudiñ memlekettik jalpyğa mindetti standarty. Qazaqstan Respublikasy Ükimetiniñ 2012 jylғы «23» tamyzdaғы № 1080 qaulysymen bekitilgen.*
19. Abdigapbarova U.M., Jienbaeva N.B., Aitenova E.A., Smanova A.A. *İnnovatsionnaia tehnoloia profesionälnoi podgotovki uchitelä v usloviah integratsii studentosentrirovannogo i duälno-orientirovannogo obucheniä. Monografiä.* Almaty, 2021- 45 c.
20. Dahin A.N. *Pedagogicheskoe modelirovanie: suşnöst, effektivnöst i neopredelennöst // Pedagogika.* - 2003. - №2. - S. 21-26.
21. Beisenbaeva A.A. *Gumanaia pedagogika kak osnovy formirovaniä obşchelovecheskoi/A.A. Beisenbaeva // Mekteptegi şet tili – İnostrany iazyk v şkole.* - 2008. - 5 c.
22. Taubaeva Şh.T. *Pedagogika ädisnamasy. Qarasai baspasy.* – Almaty, 2013. – 384 b.
23. Östemirov K., Şämetov N., Vasilev İ. *Käsıptik pedagogika: kolej, universitet studentterine arnalğan oqulyq.* – Almaty: TOO «Naz-9» JŞS, 2006. – 280 b.